

IIRI EHK GIPÜÜRPTS

liri- ehk gipüürpits

A History of Lace raamatu peatükk XXXV annab ülevaate, kuidas lirimaal kasutatakse ja tehakse pitsi, kui hinnatud olid pitsid ning milline oli saadav tasu. Moealal oli Inglismaa ja lirimaa vahel sõbralik rivaalitsemine (Palliser, 2016: 380). liri pits on olnud liri näputöö traditsiooniline osa. Varasemalt tunti liri pitsi nime all nõelpitsi ja pulkade/poolidega niplispitsi. Mõlemad, nii nõelaga tehtud (needlepoint) kui ka pulkadel pitsi (Brüsseli pitsi) on lirimaal tehtud juba enne kaheksateistkümnendat sajandit, arvatavasti tehti neid algelt mitte kommertseesmärkidel (Vikipeedia, 2017).

lirlased armastasid pidulikkust ja eputamist, nad kasutasid pitsi varakult geomeetrilise kujuga kaelusel, kaelarättidel, ülikute matmisel nende nn surilina kaunistamisel. Kaheksateistkümnenda sajandi alguses kasvas lirimaal patriootiline tunne, ühendati jõud, et julgustada lirimaal oma maa toodete valmistamist. Sellele järgnes resolutsioon, et daamid peavad kandma lirimaa tegijate poolt tehtud tooteid (Palliser, 2016: 380).

lirimaal loodi patriootide klubi kaheksateistkümnenda sajandi alguses, ning see sai endale nimeks Dublini Ühing. Ühingul ei olnud põhikirja kuni 1749. aastani. Paljud üleskirjutised on aja jooksul kaduma läinud ja tänu sellele ei saa täpselt määratleda ajavahemikku, millal Ühing võis julgustada liri pitsi kaubandust (Palliser, 2016: 381).

Teadaolevalt on liri aristokraat Lady Arabella Denny (Foto 1) reklaaminud müügi edendamiseks liri pitsi välismaal. Lady Arabella Fitzmaurice Denny (1707 - 1792) oli liri filantroop, kes algatas reformi Dublini leidlaste haiglas ja asutas esimese Magdaleena Varjupaiga (Encyclopedi, 2017).

Leidlastele hakati õpetama pitsi tegemist. Esimene auhind Dublini Ühingu poolt, milleks oli 10L, anti üle 1743.a. leidlapsele Robert Barkelie. Auhind pidi motiveerima lapsi luupitsi (Brüsseli pitsi) tegema. Dublini ühingat juhtis Lady Arabella Denny (Palliser, 2016: 381).

Laste poolt heegeldatud pits oli väga populaarne, seda demostreeriti töomajades ning seda hinnati väga kõrgelt ja see oli kõik tänu Leedi Arabella Denny. Temale anti selle eest Dublini linna auraha, mis oli ilusas hõbedases karbis, märkimaks tema heategevust ja järjepidevat hoolt laste töomajade rajamise eest. Arvatakse, et laste

tehtud pits hakkas üha rohkema sarnanema tänapäeval tuntud liri pitsile, imiteerides Veneetsia pitsi (samas: 382).

Foto 1. Lady Arabella Denny

Heegeldatud liri pits on läbi ajaloo kujunenud teadaolevalt kõige ihaldatumaks ja ilmselt ka kõige rohkem tuntud heegeldatud pitsiks. Traditsioonilist liri pitsi hakati tegema 16. sajandil, ning seda nimetati tol ajal „nunna tööks“ (nun’s work), sest selle tehnika ja stiil arenesid liri kloostri kogukondades. Tööstuslikult hakati pitsi tootma lirimaal 19. sajandi keskel (D’ARCY, 2015: 9).

Heegeldatud liri pitsi stiili loojaks võib pidada Madmoiselle Riego de Branchardiere’i (Foto 2), kes avastas, et Hispaania nõelpitsi võib edukalt kohandada ka liri materjalidele (D’ARCY, 2015: 9).

Eleonore Riego de la Branchardiere sündis 1828. aastal Inglismaal. Ema oli iirlane ja isa prantslane. Ta kirjastas mitmeid raamatuid, avaldades oma esimese raamatu liri pitsi heegeldamise mustritest 18-ne aastasena. Kokku on avaldatud seitsekümmend

kaks raamatut (Crafters, 2017). Eleonore Riego de la Branchardiere suri 1887.aastal (Ballantye, 2017).

Foto 2. Eleonor Riego de la Branchardiere

1840ndate näljahäda ajal löid Ursuline'i (Ursuline õed on nunnad, kes kuuluvad katoliku kiriku alla) õed lirimaal heegeldamise keskused. Esimene selline avati 1845. aastal nunnakloostri Cork-i krahvkonnas. Eesmärgiks oli leevendada nälga lähipiirkonnas (naistele ja lastele õpetati pitside tegemist, et sellega endale elatist teenida ja näljahäda leevendada) (D'ARCY, 2015: 9).

Heegeldamiskeskuseid hakati varsti looma paljudes teistes liri asulates. Nii sai heegeldamisest, mida oli pikka aega peetud kloostrite või aadlike privileegiks, iirlastele hoopis elu, lootuse ja uhkuse sümbol (D'ARCY, 2015: 9).

Vana liri pitsi heegeldamise tehnika arenes ning nii kujunes välja unikaalne stiil. Kohe peale näljahäda lõppemist lisati liri pitsi heegeldamine kloostrikoolides praktiliste õppeainete hulka (D'ARCY, 2015: 9).

Kloostrites heegeldatud pitsist arenes välja pits, mis oli dekoratiivne ja rikkalik. Motiivide eeskuju olid nunnad leidnud 17. sajandi Veneetsia nõelpitsist (Venetian needelpoint), moekast Inglise Honitoni pitsist ja Flaami pitsist Mechlenist. Uus heegelpitsi stiil oli nii kaunis, et 1850.a. peeti sellest lugu nii Pariisi, Viini, Brüsseli, Londoni kui ka New Yorki kõrgmoe sfääris (samas: 9).

Heegeldamisel võeti tavalise nõela ja sõlmimise asemel kasutusele üksnes heegelnõelad. Töö muutus sellega kümme korda kiiremaks. Uued pitsid ei olnud ilu poolest Veneetsia pitsist viletsamad. Nõudlus pitsi järele kasvas nii Inglismaal, Prantsusmaal kui ka Ameerikas. Iiri pits muutus aina populaarsemaks- nimelt heegeldamise tehnika tõttu. Algul heegeldati eraldi motiivid ja siis ühendati need ühtseks esemeks (Barysiene, 2011: 3).

Nii sai kogu pere tööd: igaüks võis valida, millist motiivi ta soovis heegeldada. Pooltooted müüdi suurtes linnades asuvatele manufaktuuridele ja seal sätiti need motiivid juba kogenud meistrite poolt mustriks kuuele, kraele või päikesevarjule (samas: 3).

Cork'ist kujunes peagi Lõuna-Iirimaa tööstusliku pitsitootmise keskus, kuid manufaktuure tekkis järjest kaugemalegi. Missis W.C. Thornton (täpsed isikuandmed puuduvad) hakkas tutvustama eksperimendi korras heegeldamist Kildarei krahvkonnas aastal 1846, näljahäda leevendava meetodina ning see osutus väga edukaks. Tekkis suur nõudlus väljaõppinud õpetajate järele, kes õpetaksid seda ka teistes Iirimaa piirkondades (D'ARCY, 2015: 9).

Arvatakse, et aastaks 1852 teenis pitsi heegeldamisega endale Iirimaa elatist 20 000 inimest. Käsitsi heegeldatud pitside tootmine lõpetati 1912.a. Kuna käsitsi heegeldatud pits oli liiga kallis, siis ei suutnud see enam konkureerida masinatel toodetud pitsiga, mis oli kättesaadavam ja odavam (Cuilid Iiri lacemakers, 2017).

Pastori naine missis Cassandra Hand Clones'is Monaghani'i krahvkonnas (1809-1868) (sünni ja surma daatumid on leitud Cassandra Hand Centre, 2017) kutsus ühe neist õpetajatest oma piirkonda. Missis Hand'i särav ärivaist ja õpetaja oskused viisid selleni, et Clones'ist sai peagi üks juhtivaid käsitöökeskusi. Missis Handi juures valmistati peent Iiri pitsi ehk gipüür pitsi (Guipure) ja Veneetsia nõelpitsi (Venetian needelpoint). 1847.a. pandi alus Clones'i koolile, mis andis otseselt ja kaudselt tööd

ligi 15 000 lähipiirkonna inimesele. Selle tulemusel sai 1910. a Clones'ist lirimaa tööstuse tähtsaim keskus (D'ARCY, 2015: 9-10).

Samal ajal kui Clones'i pits oli kõrges hinnas, valitses lirimaal siiski vaesus. Sel majandusliku surutise perioodil võimaldas pitsi heegeldamise oskus nende naiste peredele korraliku äraelamise. Kõrgmood nõudis sel ajal rohkelt pitsi särkidelepihikutele, varrukamansettidele, kroogete ja kaunistuste vahele, isegi terve kleit võidi valmis teha ainuüksi pitsist (D'ARCY, 2015: 10).

Mehed kandsid pitsist žaboosid ja pitsiga kaunistati meeste pidulikke särke. Clones'i töötajad ise mõtlesid järjest uusi motiive välja ning lõpuks muutus pitsi valmistamine kohalikele käsitöölisele juba omamoodi kunstiliigiks (samas: 10).

liri pits sai populaarseks 1850ndatel aastatel, mil käsitsi valmistatud pits muutus järjest kättesaadavamaks. Kahjuks aga pidurdus siis selle käsitöökunsti areng. 19. sajandi lõpul toimusid moes muutused ning taasavastati pitsid. Riigipoolsel julgustamisel ja heategevuslike organisatsioonide kaasabil toodi liri pits taas aukohale, kui lirimaa kõige erilisem pits. 1904. a kasutasid Pariisi kõrgmoe loojad oma suvekollektsioonides liri pitsi ning peagi hakati liri pitsi nõudma ka teistes kõrgmoe keskustes üle terve maailma (samas: 10).

Peale esimest maailmasõda muutus mood järjest vähem naiselikumaks, pitsi asemel hakati kasutama teisi kangaid, mis vajasisid vähem hooldust, ning huvi pitsi vastu langes. Õnneks tänapäeval on käsitsi valmistatud pitsid taas hinnas, liri pitsi aitavad elus hoida ja populariseerida liri Maanaiste Liit (Irish Countrywomen's Association), Kuninglik Dublini Ühing (The Royal Dublin Society), kutsehariduse komiteed ja liri Pitsi Gild (The Irish Lace Guild) (D'ARCY, 2015: 10).

The Metropolitan Museum of Art on eksponaatidena väljas liri pitsi tehnikas valminud kleidid (Foto 3, Foto 4).

Foto 3. Pulmakleit 1870

Foto 4. Iiripits pärastlõuna kleidil 1908-10

Põhja – Iirimaal asub maaliline küla Bellanalec, kus asub Sheelin lace shop. Samas kohas asub liri pitsi esemetega varakamber Antiik. Lisaks asub kaupluses väike pitsimuuseum (Sheelin Lac, 2017).

XX sajandi lõpus toimusid moes muutused ja heegeldatud pits tuli jälle moodi. Paljud moeloojad ja disainerid hakkasid kasutama liri pitsi. Nõudlus on aastatega tõusnud nii, et liri pitsi on näha juba uuesti pulmakleitides, kaunistatakse kotte ja kingi ning muid riideesemeid. Tänapäeva kuulsamad moeloojad, kes on kasutanud oma moekollektsioonide tegemisel liri pitsi, on Jean Paul Gaultier, Laura Biagiotti, Ralph Lauren (MyPicot, 2017).

Jean Paul Gaultieri Haute Couture kollektsioonist 2009 näide on fotol 5 (MyPicot, 2017).

Foto 5. Jean Paul Gaultier looming

Laura Biagiotti Spring-Summer 2007 kollektsioonist näide on esitatud fotol 6 (MyPicot, 2017). Laura Biagiotti Spring-Summer 2007 kollektsioonist näide on esitatud fotol 6 (MyPicot, 2017).

Foto 6. Laura Biagiotti looming

Ralph Laureni 2011 kollektsioonist võib näha liri pitsi kasutamist Foto 7 (MyPicot, 2017).

Foto 7. Ralph Lauren looming

liri pitsi iseloomulikud tunnused

liri pits ehk gipüürpits on heegelnõelaga heegeldatud pits. liri pitsile on iseloomulik tasapinnalised lilled, lehed jms, eriti aga reljeefne lill- ja taimornament. liri pits erineb teistest pitsidest sellepoolest, et kõik motiivid heegeldatakse eraldi valmis ning ühendatakse põhjavõrgustiku abil. Põhjavõrgustik võib olla nii korrapärase, ebakorrapärase või pikooodega kaunistatud struktuur (Foto 8).

Foto 8. Pikooodega võrgustik liri pitsis

Algselt heegeldati liri pitsi peenest linasest lõngast (Stranberg, Pajumaa, 1987:103). Tänapäeval kasutatakse materjalidena erinevaid heegelniite ja lõngu: nii linasest, puuvillasest, siidist kui ka keemilistest kiududest. Niit peab olema ühtlase keeruga ja tugev (Barysiene, 2011: 4).

Töövahendina kasutati varasemalt traadist konksu, millel oli luust- või puidust käepide (The Little Lace Museum, 2017). Tänapäeval on rohkem levinud metallist-, puidust - või plastmassist heegelnõelad. Abivahenditena on vajalikud käärid, paks paber või kangas, nõöpnõelad, sentimeeter, õmblusniit ja -nõel. Paberit või kangast on vaja lõigete tegemiseks. Nööpnõelu kasutatakse motiivide kinnitamiseks. Niiti ja nõela on vaja motiivide kokkuõmblemiseks, kui motiivid asetsevad kõrvuti (Barysiene, 2011: 4).

liri pitsi heegeldamisel võib kasutada väga palju erinevaid kujundeid. Traditsiooniline on sageli kasutatav roosiõie motiiv. Lilleõisi võib heegeldada tasapinnaliselt, reljeefsena, suurte õitena, väikeste õitena või poolikutena. Heegeldatakse looduslikele lilledele sarnaseid motiive, nagu kannike, päevalill, karikakar, sinilill, moon, tulp, iiris, ülane, pungad. Väga levinud on erinevad lehe motiivid, nendeks on kolmeosaline ristikeha leht, seest täidetud lehed, seest tühjad lehed, varrele toetuvad lehed, loodusest inspireeritud lehed jne. (samas: 3).

Kujunditena heegeldatakse veel mereteemalisi motiive: merihobud, meritähed, kalad, veetaimed, teokarbid. Lisaks nendele heegeldatakse viinamarja motiive, õunamotiive, väga palju erinevaid puuvilju meenutavaid motiive, liblikaid, linnukesi ja muid loomadele sarnaseid motiive (Barysiene, 2011: 3).

Põneva pitsi saab, kui kasutada kolme eri jämedusega heegelniiti. Kõige peenem niit sobib alusvõrgu heegeldamiseks, keskmise jämedusega niit aga põhimotiivide heegeldamiseks. Kõige jämedamat niiti kasutatakse keerumustri heegeldamisel, õie-, taimevarte või muu motiivi heegeldamisel, näiteks ringide juures (Stranberg, Pajumaa, 1987: 103).

Ajakirjas Minu Käsitöö liri pitsi erinumber nr.1 kirjeldatakse, kuidas motiive on parem ühendada. Motiivide ühendamiseks on vaja riidest või paberist teha eseme aluslõige. Aluslõikele võib ette joonistada motiivide asetused (Lisa 1, Foto 1.11.) või paigutada meelepärasel viisil (Lisa 1, Foto 1.12.). Motiivid paigutatakse nii, et pahem pool jääb vastu lõiget ja kinnitatakse nõõpnõeltega (Barysiene, 2011: 5).

Motiive on võimalik omavahel ühendada mitut viisi, kas nõeluda kokku, heegeldada kokku või ühendada ahelsilmustest moodustatud võrguga. (Barysiene, 2011: 5) Selleks on vaja võtta peenem heegelniit ja kinnitada ühe motiivi külge, kus kohast on mugavam võrgustiku heegeldama hakata. Heegeldatakse nii, et kõigepealt tehakse ahelsilmustest kett ja see ühendatakse kinnissilmuste või kinnissilmuse abil motiiviga. Kui sirget ketti ei soovi, võib heegeldada pikoodega heegelahela (Stranberg, Pajumaa, 1987:106).

Võrk loob motiivimustrile kauni ja õrna tausta. Võrgustiku tegemisel on palju erinevaid võimalusi- korrapärane või ebakorrapärane. Millist võrku teha, sõltub motiivide suurusest ja enda soovist. Kui ei oska valida, siis võib joonistada eskiisi mitmest erinevast variandist. Ebakorrapäraselt heegeldatud vahevõrk on kordumatu, kuna teist täpselt samasugust on raske järele teha (Barysiene, 2011: 3).

Ajakirjas Käsitöö album on toodud välja veel erinevaid motiivide ühendamise võimalusi. Põhjavõrk heegeldatakse enne valmis ja sellele tikitakse valmisheegeldatud motiivid peale. liri pitsi motiivid võib tikkida mustri järgi ka jämedale puuvillasele tüllile (Stranberg, Pajumaa, 1987:103).

Materjali valik ja töövahendid

liri pitsi motiive võib heegeldada puuvillasest, linasest või siidiniidist, erinevatest lõngadest jne. Oluline on heegeldamisel niidi tugevus, sest tugev niit ei veni välja, saab hästi motiive viimistleda ning ese hoiab ilusti vormi.

- Valge heegelniit Madame Tricolette Maxi, jämedusega nr 10. Antud heegelniit on puuvillane ja kergelt merseeritud. Selline niit on sobiv suvise piduliku pitsilise kleidi heegeldamiseks.

Esemete paremaks teostuseks peaks eelnevalt heegeldama tööproovi suurusega 12 x 20 cm.

Heegel- ja iirisniidi puhul sobib heegelnõel nr 1,5 mm. Sellise heegelnõelaga heegeldamisel jäävad motiivid ilusa tihedusega ning paraja suurusega. Peenema heegelnõelaga heegeldades saaks motiiv liiga tihe ja väike. Jämedama heegelnõelaga heegeldades aga liiga suur ja robustne.

Motiivide viimistlemine

Peale motiivide valmimist peaks kõik motiivid käsitsi 40 kraadise veega läbi pesema. Kõikide motiivide pesemise ja viimistlemise protsess võtab aega. Motiive pesta gruppide kaupa, sest tavaliselt aluse suurus ei võimalda kõike motiive korraga viimistleda. Motiivid kuivatada selleks ettevalmistatud aluse peal. Aluseks sobib näiteks penoplastplaat, mille peale asetada tekk ja kõige peale valge puuvillane riiet. Kõik motiivid tuleb peale pesu vormida ning kuivatamiseks nõõpnõeltega aluse külge kinnitada. Kuivatamisel võiks abiks võtta fööni, et kiirendada kuivamise aega. Tänu sellisele kuivatamisele saavad motiivid koheselt õige suuruse ja vormi.

Motiivide ühendamine

lõike mõlemad pooled kinnitatakse sama aluse peale, kus oli motiive eelnevalt kuivatatud. Sellele proovikleidi lõikele hakatakse peale paigutama heegeldatud motiive.

Motiive on võimalus ühendada mitut moodi. Selles töös on motiivid ühendatud ahelsilmustega, sammastega ja kinnissilmustega selliselt, et motiivide vahele tekib ebakorrapärane võrgustik. Võrgustiku augud on kõik erisuurused. Võrgustiku heegeldamist koos motiivide kinnitamisega on alustatud kleidi alumisest äärest.

Võrgulise pinna heegeldamisel olid abiks nõöpnõelad. Iga heegeldatud aas pingutati ning see fikseeriti nõöpnõelaga. Selliselt saab anda kleidile vormi vastavalt lõikele ja hiljem ei veni kleit välja.

Heegeldatud kleiti tuleb hoida õrnalt kokku pakituna. Kindlasti ei tohi hoida riidepuu peal rippumas, sest nii võib kleit tänu raskusele välja venida. Pesta tuleb kleiti käsitsi puuvillasele sobiva pesuvahendiga ja kuivatada pinnalaotuses ning kleidi vormimiseks tuleb kasutada roostevabu nõöpnõelu. Kleiti võib kergelt tärgeldada.

Valminud liri pitsi motiividega kleit kolmel erineval aluskleidil (Mare Trik)

silmas pidades järgnevaid soovitusi:

- reljeefseid õisi võib kasutada ainult kaeluses, varrukatel ja allääres. Kui reljeefsed õied jäävad siiski keha peale, siis tuleb väga täpselt eelnevalt välja mõõta, kus need paiknevad, kui kleit on seljas.

- kõik töös kasutatavad motiivid tuleb kohe peale heegeldamist viimistleda, nii hoiab motiivide paigutamiseks aluskleidile aega kokku.
- liri pitsi motiividega kleidi heegeldamine võtab kaua aega, üllatavalt palju aega võtavad motiivide ühendamine, otste peitmine ja viimistlemine. Et head tulemust saada, siis tuleb arvestada töö pikkuseks vähemalt kümme kuud.
- pitsilisele kleidile kindlasti ömmelda juurde mitu erinevat värvi aluskleiti, sest see annab kandmiseks rohkem erinevaid lahendusi.

KASUTATUD ALLIKAD

- Anasis [WWW]
<https://www.facebook.com/Anasis.tr/photos/a.1719100971666274.1073741939.1655250228051349/1719101001666271/?type=3&theater> (01.06.2016)
- Ballantye, B. 2008. Mademoiselle Riego ja liri Crochet Lace. [WWW]
<http://www.crochethistory.com/Mlle%20Riego%20book.html> (19.03.2017).
- Barysiene, V. 2011. Minu käsitööd. iiri pits erinumber(nr.1), 2-5. Vilnius: Septyni Menai. Burda. 1996. 8/96. 53 Cassandra Hand Centre.[WWW]
<http://www.cassandrahand.ie/Cassandra-Hand> (19.03.2017)
- Cuilid liri lacemakers. liri Crochet Lace.[WWW]
http://www.irishlaceguild.com/?page_id=251 (18.03.2017)
- Crafters, R. Heegeldamine. [WWW]
<http://rovingcrafters.com/2015/09/01/crocheting-with-the-victorians-pattern-included/> (19.07.2017) D'ARCY, E. 2015. Irish Crochet Lace. 9-10
- Encyclopedia.com 2016 Arbella Denny [WWW]
<http://www.encyclopedia.com/women/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/denny-arbella-1707-1792> (19.03.2017)
- Fazer, A Crochetclub.net. [WWW]
<https://www.flickr.com/photos/tabuleiros/8122379424> (25.12.2016)
- Irish crochet 1. [WWW] <https://www.pinterest.com/romipins/irish-crochet/> (06.07.2016)
- Irish crochet 2. [WWW] <https://www.pinterest.com/pin/367606388316990154/> (06.07.2016)
- Kenmare Lace. [WWW] <http://www.kenmarelace.ie/> (19.03.2017)

- Motiiv 1. [WWW] <https://br.pinterest.com/pin/5911043237206639> (08.07.2016)
- Motiiv 2. [WWW] <https://br.pinterest.com/pin/545146729865452266/> (08.07.2016)
- Motiiv 3. [WWW] <https://br.pinterest.com/pin/290904457165242439> (08.07.2016)
- Motiiv 4. [WWW] <https://www.pinterest.com/pin/324681454366284100/> (09.07.2016)
- MyPicot. 2007-2017. liri pitsi ajalugu. [WWW] http://www.mypicot.com/irish_crochet_patterns_t01.html (20.03.2017)
- Palliser, B. 2016. A History of Lace. 379-385. USA: JCGtesting. 30
- The Little Lace Museum. [WWW] <https://thelittlelacemuseum.wordpress.com/tag/crochet/> (20.03.2017)
- Sheelin Lace. [WWW] WWW.sheelinlace.com (19.03.2017)
- Stranberg, A., Pajumaa, M. 1987. Käsitöö album nr.22. 3-4, 103. Tallinn: Kirjastus „KUNST“ wikipedia. 2017.
- liri pits. [WWW] https://en.m.wikipedia.org/wiki/Irish_lace (20.03.2017)
- Your-info.ru. [WWW] <http://your-info.ru/cvetochnyy-motiv-dlya-vyazaniya-kryuchkom.html> (21.01.2017)

FOTODE ALLIKAD

- Foto 1. <http://humphrysfamilytree.com/Denny/Bitmaps/lady.arbella.2.jpg> (15.04.2017)
- Foto 2. <https://www.google.ee/search?q=Eleonore+Riego+de+la+Branchardiere&sa> (15.04.2017)
- Foto 3- 8. http://www.mypicot.com/irish_crochet_patterns_t01.html (15.04.2017)

ÕPPEMATERJALI koostamisel toetuti:

- Trik, Mare (2017). liri pitsi motiividega heegeldatud kleit. TLÜ loodus- ja terviseteaduste instituut. Bakalaureusetöö. Juh. lektor Hein, A.
- Tarvis, Riina. (1994). Erinevaid võimalusi iiri pitsi heegeldamise õpetamisel. Tallinna Pedagoogikaülikool, Käsitöö kateeder. Diplomitöö. Juh. lektor Hein, A.